

בין סנגוריה משתקת לסנגוריה מקדמת לאור משנתו של הראי"ה קוק

"אהבת ישראל
והעבודה של הסנגוריה על הכלל ועל
הפרטים
איננה רק עבודה הרגשית לבדה
כי אם מקצוע גדול בתורה,
וחכמה עמוקה ורחבה"
(הראי"ה קוק, אורות ישראל, ד, א)

מבוא

מסופר על רבי לוי יצחק מברדיצ'ב שראה יהודי שאכל בתענית צבור, שאל אותו ר' לוי יצחק, אינך יודע שתענית צבור היום? יודע אני, שמא אתה חולה ואינך יכול לצום? אינני חולה כלל. הרים ידיו רבי לוי יצחק ואמר: רבש"ע, אשריהם ישראל שגם כשחוטאים אינם מעיזים להוציא דבר שקר מפיהם.¹ סיפור אחר על ר' לוי יצחק מברדיצ'ב, הרואה עגלון מושח את גלגלי עגלתו תוך שהוא עטוף בטלית מעוטר בתפילין ואומר את תפילתו. פונה רבי לוי יצחק השמימה ואומר: רשב"ע תראה את היהודים שלך, אפילו כשהם מושחים את גלגלי העגלה הם מתפללים בטלית ותפילין. אלו דוגמאות קלאסיות ללימוד סנגוריה העלולות לגרום שתי טעויות: הטעות הראשונה היא היחס לר' לוי יצחק כנאיבי ותלוש. השנייה היא זיהוי הסנגוריה יחד עם לימוד זכות. לו היה רוצה ר' לוי"י ללמד זכות, ייתכן ולא היה שואל אותו כלל בכדי לתת פתח רחב להצעות זכות על אותו אדם, שאינו יודע או שחולה. אך ר' לוי יצחק הוא סנגורן של ישראל, ושואל את השאלות למרות שאולי הן 'יקלקלו' את לימוד הזכות (מה שאכן קרה). הסנגוריה באה לאחר בירור המציאות המדויקת והעמקת הבירור עד למציאת האור גם בעומק האפלה. על גבי נקודת אור זו ניתן יהיה לבנות את המשך תיקונה של האישיות. היסוד

1. ע"פ קדושת לוי, ב, מהדורה מנוקדת, ירושלים, תולדות המחבר, עמ' תשי"ד

לתפיסה זו הוא הקביעה "ישראל אע"פ שחטא - ישראל הוא"², ונקרא "בן" למקום.³

הסבר עמוק ובהיר נמצא בדברי הרדב"ז שנשאל מדוע הטריח ה' את אליהו ארבעים יום להר-חורב למרות שעיקר הנבואה בא"י?

הוא מפרש את הפסוקים בספר מלכים המתארים את פניית ה' לאליהו וסירובו של אליהו ללמד זכות. עיקר הטענה נגדו היא מדוע לא לימד זכות למרות שיש עדיין שבעת אלפים איש שלא כרעו לבעל ונביאי ה'. הבאתו לחורב היתה כדי לרמוז לו ללכת בעקבות משה רבנו שהתפלל על עם ישראל גם כשחטא בחטאים חמורים. זאת כיון שתמיד יש למצוא גרעין טוב בעם ישראל, גרעין שממנו אפשר להתחיל תהליך של שיפור ותיקון כללי.⁴

אמרה חסידית מפורסמת⁵ מסבירה את דברי אברהם המשתדל להציל את סדום ועמורה: "אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר, האף תספה ולא תשא למקום למען חמישים הצדיקים אשר בקרבה"? (בראשית יח, כו). בקשתו של אברהם מתבססת על הצדיקים הנמצאים בקרב העיר ועשויים להשפיע. כך גם תשובת הקב"ה "אם אמצא בסדום חמישים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם" (שם, כו).

התורה הידועה של ר' נחמן⁶ מורה לחפש נקודה טובה גם אצל מי שנדמה שאין בו שום צד חיובי. אין כוונתו להתעלמות מן המציאות, אלא אדרבא, ראייה מפוקחת שלה והתמקדות בחלק הטוב, גם אם הוא נסתר וצריך לחפשו. לכשימצא, יש לטפחו ולהפכו לנקודת ארכימדס עליה נשען המנוף הרוחני שירים את האישיות בכללה:

צריך לדון את כל אדם לכף זכות, ואפילו מי שהוא רשע גמור, צריך לחפש ולמצוא בו איזה מעט טוב, שבאותו המעט אינו רשע, ועל ידי זה שמוצא בו מעט טוב, ודן אותו לכף זכות, על-ידי-זה מעלה אותו באמת לכף זכות, ויוכל להשיבו בתשובה, וזה בחינת (תהלים לז י): "ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו". היינו שהפסוק מזהיר לדון את הכל לכף זכות, ואף-על-פי שאתה רואה שהוא רשע גמור,

2. סנהדרין, מד, א.

3. ע"פ קידושין לו, א. ראה בהרחבה במאמרו של הרב ד"ר שחר רחמני, "רבי לוי יצחק מברדיטשב והמהר"ל: היסוד ההגותי לסנגורית סנגורן של ישראל", בתוך "רבי לוי יצחק מברדיטשב", מאת פרופסור צבי מרק ורועי הורן, הוצאת ידיעות ספרים, התשע"ז.

4. שו"ת רדב"ז חלק ו סימן ב אלפים רצד.

5. מאוצרנו הישן, וירא.

6. ליקוטי מוהר"ן קמא סימן רפ"ב שכבר הפכה לשם קוד.

אף-על-פי-כן צריך אתה לחפש ולבקש למצא בו מעט טוב ששם אינו רשע וזהו ועוד מ עט ואין רשע, שצריך אתה לבקש בו עוד מעט טוב שיש בו עדיין, ששם אינו רשע, כי אף-על-פי שהוא רשע, איך אפשר שאין בו מעט טוב עדיין, כי איך אפשר שלא עשה איזה מצוה או דבר טוב מימיו, ועל-ידי-זה שאתה מוצא בו עוד מעט טוב ששם אינו רשע, ואתה דן אותו לכף זכות, על-ידי-זה אתה מעלה אותו באמת מכף חובה לכף זכות, עד שישוב בתשובה על-ידי-זה.

במאמר זה נבחין בין עבודת סנגוריה הדוחפת לפעול ומקדמת ובין סנגוריה משתקת המדגישה את הטוב במציאות בעייתית ללא דחיפה להתקדמות. לא זו אף זו, לעתים סנגוריה שכזו מחזקת את המעשים הרעים של הגורם עליו מסנגרים, שכן אם הוא 'בסדר' בעיני שומרי תורה מצוות, וקל וחומר בעיני תלמידי-חכמים, למה לו לשנות דרכו? טענות כאלה נוכל לשמוע פעמים רבות ממי שאינם מקיימים מצוות אך משרתים בצבא או מקפידים בכיבוד הורים וכדומה, שכיון שהם עושים טוב - די בכך.⁷ גישה כזו יוצרת גם סחף שלילי אצל צעירים, שמתחנכים לראות בעיקר את הטוב שבמגזר החילוני ולשבח אותו תוך התעלמות מהבעיות הרוחניות, וממילא הוא הופך לגיטימי בעיניהם, והמעבר לשם נעשה אף הוא לגיטימי. בהמשך המאמר יובאו דברי הראי"ה קוק, סנגורם של ישראל בדורות האחרונים, המזהיר מפני מכשול זה.

פרק א - האחדות הכוללת

כמבוא לתורת הסנגוריה במשנתו של הרב, צריך לבאר שני עקרונות⁸ שמהם היא נובעת: האחדות הכוללת והטוב הכללי.⁹ האחדות הינה גורם מרכזי במשנתו של הראי"ה. משמעותה היא תפיסת כל המציאות בדומה לאורגניזם החי, שאמנם לכל תא בתוכו יש חיים משל עצמו, אך

7. תפיסה כזו באה לידי ביטוי ביחס לחלוצים שפרקו עול, בשיר המפורסם 'אומרים ישנה ארץ': ארץ בה יתקיים אשר כל איש קיווה, נכנס כל הנכנס, פגע בו עקיבא: שלום לך עקיבא, שלום לך רבי, איפה הם הקדושים? איפה המכבי? עונה לו עקיבא, אומר לו הרבי: כל ישראל קדושים אתה המכבי (ש. טשרניחובסקי).

8. ראה הסנגוריה במשנת הרב קוק, הרב בנימין אפרתי, הוצ' מוסד הרב קוק, עמודים 35-32.

9. אורות הקדש, חלק ב, מערכת האחדות הכוללת ומערכת הטוב הכללי. במבוא לאורות-הקדש פורש הרב הנזיר את שיטתו של הרב, לפי הסדר: הקודש הכללי, החיות העולמית, האחדות הכוללת, הטוב הכללי, התעלות העולם. אך לדיון בסנגוריה שייכים בעיקר שני הנושאים שהזכרתי.

כולם ביחד מרכיבים יצור חי שלם, שהינו יותר מאשר אוסף של פרטים. כך גם המציאות בכללה הינה ישות עצמאית המורכבת מכל הפרטים יחד, ובהסתכלות עמוקה יותר היא אחדותית וכולם כלולים בתוכה.

המציאות כולה מאוחדת בין כל חלקיה ועם בוראה. זהו סוד עמוק ואחת הסוגיות הקשות להסבר. בסוגיה זו נוקט הראי"ה בהסבר החדד"י על היחס בין הבריאה לבורא.¹⁰ במבט ראשון, נראה לנו שהתפיסה האחדותית רחוקה ותלושה מחיינו, שהרי עינינו רואות עולם מפורד שבו כוחות רבים מנוגדים נאבקים אלה באלה. גם חיינו הרוחניים מבוססים על מאבקי יצרים והתנגשויות בין שיטות שונות. הראי"ה מחדש שלמרות זאת תפיסת האחדות מהותית לחיי ההווה.¹¹

לא זו בלבד, את השקפתנו על המציאות המפורדת מכנה הראי"ה "הזייה" (!), והוא מיצר על "קטנות נשמה" של המתבונן ברובד החיצוני של המציאות.¹²

כדי להעמיק בתורת האחדות יש ללמוד את חכמת האמת (קבלה), הקרויה כך כיון שהיא עוסקת באמת הפנימית שלא תמיד נראית למתבונן מבחוץ. הסוגיות הארוכות והעמוקות של סדר השתלשלות הבריאה, העולמות, הפרצופים והספירות המתחברים אלה באלה עד להופעת עולמנו המוגבל, מלמדות כיצד בנויה האחדות ומה הם מקורות מציאות העולם. הבנת המכלול תתן לנו תמונה נכונה של האחדות המתגוונת והמשתלשלת מהמציאות האחת העליונה ביותר ועד לפרטי הפרטים המורכבים המתאחדים במקורם גם אם לא בהופעתם הגלויה. בראש כל המציאות האחדותית הזו נמצא פאר היצירה, האדם, שמסוגל במחשבתו, רצונו ומעשיו לאחד את כל הבריאה אל מקורה האלקי.¹³ סוגיות קבליות עמוקות אלה מתומצתות בידי הראי"ה בשורות הבאות:

איננו יכולים לחלק חילוק מוחלט בין מצוי למצוי, כי אם חילוק הדרגי. מתגלה לנו ההויה בכל הקיפה, מיצור היותר קטן עד ההופעה הרוחנית, המלאה **גבורה גדולה ותפארת**, מעוטרת **בכתר חכמה בינה ודעת**, מבלטת בגדולה את **נצח הנצחים**, ובגבורתה, המאגדת את כל ההפכים, את **ההוד** ההוית, ובתפארתה, המלא דעת, מיסדת את **יסוד הכל**, מפרחת את פריחת הכל, כל הנשמות, הרוחות והנפשות, כל

10. מבוא הנזיר לאוה"ק, עמ' 19-20, אוה"ק ב, עמ' שצט. ושם עמ' שפט, פתיחה למערכת האחדות הכוללת: "האחדות הכוללת הא-להית הסודית היא 'הכל בא-להות', המתעלה על ההגשמה והריבוי ביחוד עליון".

11. שם, עמ' שצא.

12. שם.

13. ע"פ אוה"ק שם, שצג. רבי חיים מוולוז'ין, תלמידו הנאמן של הגר"א, ביסס והרחיב תפיסה זו בספר נפש-החיים, מאמר ראשון.

התנועות והחפצים, הרצונות וההסכמות, כל השאיפות וההתפעלויות, וממציאתם בכל ערכיהם בקובץ אחד, סידור **ממלכתי**, ד' מלך.¹⁴

אחדות נשגבה זו אינה כוללת רק את הטוב והיפה, החסידים והצדיקים, אלא את כל המציאות כולה, כולל הצדדים הכעורים ומלאי החטא. כאן נמצא הקושי הגדול בתפיסה זו הנסתרת לכאורה בידי מציאות הפוכה. למרות קושי זה, המתבונן המעמיק מסוגל להגיע לנקודת מבט אחדותית הרואה רק טוב. פסוקים רבים במקרא מזכירים עקרון זה: 'טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו', 'הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו', ועוד. נמצא שאנו חוזרים פעמים רבות על אמונה חשובה הזו, גם אם איננו רואים בעינינו כיצד היא מתיישמת. מכאן, שאמונה זו נדרשת לנו ויש לה משמעות לחיינו בהווה. השקפה זו רואה גם את ההיסטוריה ומאורעותיה כתהליך אחד רב פרטים ומעללים, שיש לו תכלית אחת – לשוב ולהתאחד בגילוי כבוד ה' בעולם, "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". התבוננות במערכת הטבע מסייעת לתפיסת אחדות המציאות. האיזון שבטבע, ההרמוניה שבין הצמחים, בעלי החיים, האדם, איתני הטבע, מלמדת על מציאות אחת גדולה המורכבת מפרטים רבים המזינים זה את זה ועוזרים זה לזה. התבוננות במערכת הבוטנית של כל צמח, במבנה הפיזיולוגי של כל בעל-חיים, ומעל הכל במבנה גוף האדם ובמערכות המסובכות המתפקדות בהרמוניה. במערכת הרמונית זו יש חלקים מכוערים ומגעילים, כמערכת העיכול וההפרשות, שמסייעות למערכת העדינה והאצילית של המציאות האנושית.¹⁵ מכאן נוכל ללמוד שגם במציאות האנושית הכללית החלקים הבזויים והשפלים נדרשים לקיום המציאות. יתרה מזו, אלמלא החלקים הללו החלקים הנאצלים והטובים שבאנושות לא יצאו לפועל. אלא שקשה לנו להבין בכל פעם כיצד מלחמה אכזרית מצמיחה טוב, כיצד פשע נתעב תורם לחברה. בעולם בעלי החיים אנו מבינים כיצד הטורפים מסייעים לשמירה על האיזון, שלא יתרבו בעלי-חיים מסוימים יותר מדי וכך תתמוטט כל המערכת. מכאן אפשר להקיש גם על המציאות האנושית.

14. שם.

15. הרצי"ה קוק (שיחות הרצי"ה בראשית עמ' 373, ומקומות רבים בשיחותיו לספר ויקרא ועוד) היה רגיל להזכיר את פירוש הרמ"א (או"ח סי' ו) על המלים "רופא כל בשר ומפליא לעשות" בסיום ברכת "אשר יצר". ברכה זו, הנאמרת לאחר שאדם מתפנה מהפסולת, ממחישה באופן הבהיר ביותר את הפלא שבקשר בין הצד הרוחני לגשמי הירוד ביותר שבאדם "שקושר דבר רוחני בדבר גשמי", כהסברו של הרמ"א.

כמה שאנו סוקרים בסקירה ברורה מתברר לנו בדיוק פרטי, וכמה שאין העין יכולה לחדור שמה אנו מבינים בהבנה בהירה והשערה רוחנית מעמקת, עד כמה כל החלקים שביש צריכים הם זה לזה ותהומות רבה והררי עד הם זה בזה משולבים ומצורפים. מוסיפה תמיד בנו ההכרה, שאלמלא ההויות התחתונות, החשוכות והכעורות, לא תצאנה ולא תשגשגנה בשיא הודן ההויות העליונות, הנכבדות והמאירות, והחיבור והאיחוד הולך ומתגדל בנפשנו.

כמו בעולם המוחשי, גם בעולם הרוחני:

מהעולם המוחשי באים אנו לעולם הרוחני, למחשבות אדם ותחבולותיו, לדרכי הקולטורות (=התרבויות) השונות, ואמונות והשיטות. נרתעים אנו לאחורינו כשהננו רואים הרשעה והסכלות, כמה שלטה וכמה שולטת היא במערכי לב בני אדם... בסדרי חייהם הפרטיים והחברותיים. כשאנו משקיפים על כל התועבות שנעשו בשם אמונה, על כל קרבנות האדם לאילים... ומעבר מזה רואים אנו את הברקים, את עטרות החן של שכל האדם וישרו, את חכמת החכמים, את גבורת הגבורים, את להב אור הקודש של אור האמונה בזיקוקו ועליוניותו, את השאיפות ואת התקוות של העתיד הגדול, ואת עמודי האורה שממלאים את ההוה, מיד אנו מחליטים, הלא כולה, כל החזות הרוחנית עולם אחד הוא. גם הוא תוכן אורגני יש לו, גם הוא בכל הוד נשמתו... נזקק הוא לכל אשר בקרקעיתו ותחתית מצבו, ואלמלא אותם השמרין והרפשים שברוח האדם, לא הצמיח פרי תנובתו, המשמח אלהים ואנשים.

הסתכלות זו מיישבת בקרבנו את תפיסת האחדות, גם בחלקים שאיננו מסוגלים להבין בשלב זה:

ומיד אנו מתנחמים על עפר ואפר, ומקבלים אנו באהבה את העצה העמוקה של האדריכל העולמי, בורא כל המעשים... ומתחילים אנו להכיר את שפלות ערכנו, ואת גדולתנו גם יחד... והננו כולנו שטופי תשוקת שירה, ואזורי גבורה ללכת קוממיות בדרך האורה... ונוטלים את פרי האמונה בטהרתה ובביכורה, עד כמה שידנו מגעת להגיע אליה באורח מישור של תבונה, ומה שמתנוצץ בנו מלמעלה מאורח שכלנו, יודעים אנו נאמנה, כי גבה מעל גבה שומר.¹⁶

16. אוה"ק, שם, תיז אחדות התולדה האנושית.

פרק ב - הטוב הכללי

מתוך האחדות הכוללת של כל המציאות, נובעת תפיסת הראי"ה לגבי הטוב הכללי. שהרי כל המציאות מאוחדת בעצמה ומאוחדת בה' הטוב לכל, ממילא הכול טוב.

בעולם החומרי יש הבחנה ברורה בין טוב לרע. הנביא אף מתאונן על מי שמחליף ביניהם "הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע..." (ישעיהו ה, כ). אך בהתבוננות עמוקה יותר, עליונה יותר, הכל טוב.

הצד האידיאלי של המציאות אחדותי ואינו רואה את הפרטים כשלעצמם אלא בתור חלק מהכלל. לכן, השקפה זו אינה מכירה רע, כיון שאין רע כללי, רק טוב. כך אנו מבינים כיצד נאמר בסוף בריאת העולם: "וירא א-לוהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד".

החומריות היא שעושה את הפירוד במציאות, את הניגודיות בין חלק לחלק, וכל זמן שבמציאות חיינו קיימים טוב ורע - אסור לנו להתחבר לרע. זו סיבת האיסור לאכול מעץ הדעת טוב ורע.

בכל דור צריכים לברר את ההכרה הזו כדי להתקדם לתיקון העולם, שבו הרע אינו תופס עוד מקום.¹⁷ התבוננות זו של עין טובה משפיעה על העולם גם במצבו הנכחי, ואינה נותנת לרע אפשרות להתבסס.¹⁸

יש לשאול - האם ההשקפה המאחדת הרואה רק טוב שוללת את מקומה של ההשקפה המפרדת, המתייחסת לרע, נאבקת בו, ושוללת את קיומו?

התשובה מורכבת וכוללת שני שלבים. אכן, ההשקפה המאחדת מתייחסת להשקפה המפרדת כטעות החוש, הנובעת מחוסר-בהירות בנקודת המבט. לשיטתה, אמתת המציאות היא אחדות גדולה, והנמצאים הרבים והשונים הם גילויים מיוחדים, אברים, צבעים וגוונים של המציאות האחדותית.

ממילא, ההשקפה המפרדת, הרואה את הפירוד כעובדה אמתית, כשהחושים וכל ההשגות השטחיות תומכים בידיה - היא עצמה גורמת לכך שהחיים נעשים יותר גשמיים, ובכך הולך ומתגבר האופל והרשע. מאבק אדיר מתחולל בין השקפות אלה, והעולם מתקדם כל העת להוציא אל הפועל את שליטת ההשקפה האחדותית, ולשעבד את השקפת הפירוד אליה. זו הרי אמונת האחדות האלהית, שלא תוותר על מימוש מציאותה בעולם, לאשרו ולשמחתו.¹⁹

17. שם, עמ' תנג, הטוב הכללי האידיאלי.

18. שם, עמ' תנד הטוב הכללי העצמי.

19. שם, עמ' תנו, התגלות הטוב בהשקפת האחדות.

אמנם בשלב זה, העולם טרם הגיע לבשלות שתכיל את המדרגה העליונה של האחדות והטוב הכללי, והיא תצא לפועל בידי משיח-צדקו. לכן, גם המנהיגות החברתית השואפת לתיקון מתקדמת על בסיס ההשקפה המפרדת. יתרה מזו, שלב זה של העולם, בו ההשקפה המאחדת נסתרת - חשוב והכרחי. כיון שראית האחדות והטוב שבכל אינה מאפשרת פעילות עמוקה של העלאת הפרט המקולקל ותיקונו. המאבק ברע לא יוכל להתמש במלוא עצמתו כשהשקפת האיחוד שולטת ורואה גם את הטוב המצוי בו. תפיסה זו של הראי"ה נובעת משיטת הרמח"ל לגבי עולם היחוד ועולם המשפט (קל"ח פתחי-חכמה, פרקים ל'-ל"א). עולמנו מתנהל ע"פ המשפט, ובו אין מקום לרע ולחוטאים ויש להילחם בהם. הדרך היחידה שבה ניתן לדבר על תועלת הנובעת מהרע היא בהשקפת 'עולם היחוד', שבו הקב"ה מוביל את כל המהלכים ולא האנשים בבחירתם.²⁰ נמצא, כי שני בסיסים לסנגוריה:

האחד - אחדות כל המציאות והתפיסה שהיא בעצם כולה טובה.
השני - הנהגת היחוד, שבעומק המציאות, שאינה מושגת לנו כעת, ה' מכתוב את כל הקורה במציאות, גם מה שנראה רע. אמנם השקפה עמוקה זו, אינה משפיעה כלל על המשפט המעניש את הרשעים, החותר לבער את הרע והתומכים בו. אבל כאשר היא נמצאת ברקע, המבט על הרשע גם בעולם המשפט שונה לגמרי, וכפי שיוסבר להלן.

פרק ג - שיטת העבודה של הסנגוריה

דרך ההתבוננות של האוחז בסנגוריה נובעת ממבט טוב העין על המציאות, מבט "העין העליונה" מלאת החסד. אלא שאין די במבט בלבד, בהשקפה ובמחשבה. יש צורך בעבודה פנימית משמעותית כדי להסיר את הכעס מן הלב לגמרי, ולהביט על הכל בחמלה שאין לה גבול. שני חלקים לראיה זו: חמלה על הרשעים השקועים ברשעה, ומציאת הצד הטוב שבהם. זה מה שרמזו חז"ל כשאמרו שמבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים, ומבני בניו של המן למדו תורה בבני-ברק.²¹

20. גם בנושא התעלות העולמות, הנובע מהשקפת האחדות הכוללת והטוב הכללי, הולך הראי"ה בדרכו של הרמח"ל. שהרי המבט המחפש אילו דברים טובים נובעים מהרע, מוביל לתפיסת התעלות העולמות. כמו שאומר הרב הנזיר במבוא לאורות הקודש (עמ' 21) שלדבר זה לא מצא מקור מפורש דיו בזוהר ובכתבי האר"י, אלא בדברי הרמח"ל.
 21. אוה"ק ג, עמ' שכו, חסידות החסד והקדושה.

דרך הסנגוריה הראשונה והבסיסית היא ההבחנה בין החלק הטוב לחלק הרע שבאדם. לאהוב את הטוב שברשעים, ולשנוא את הרע שבהם. אהבה זו לחלק הטוב שבכל דבר אינה מיוחדת דווקא לעם ישראל, אלא היא חלה על כל המציאות האנושית.

התבוננות, העמקה והפנמה של מידת האהבה לכל הבריות, תיצור רגש אהבה בפועל, כלפי האדם באשר הוא, וכלפי העמים כולם. האוהב רוצה מאוד בהתקדמות האדם והעמים, הן החומרית והן המוסרית והרוחנית, ואילו שנאתו מתמקדת בחלק הרע שבעולם.

לפי זה, בכל מקום בתורה שאנו מוצאים שנאה, הרי שהכוונה רק על הרשעה, ובייחוד זו הבאה לידי ביטוי בעמים שלמים המתלכדים על בסיס של רוע, שבימי קדם היו מצויים יותר. למרות זאת, נקודת חיים אור וקודש, מעולם לא זזה מהצלם האלוהי שניחן בו האדם בכללו וכל עם ולשון, כל אחד לפי ערכו. מתוך נקודת-חיים זו אנו באים להאיר לעולם, ולקדם את כל הברואים.²² מקורה המפורש של שיטה זו בדברי התניא:²³

וגם המקורבים אליו והוכיחם ולא שבו מעונותיהם שמצוה לשנאותם מצוה לאהבם ג"כ. ושתיהן הן אמת – שנאה מצד הרע שבהם, ואהבה מצד בחי' הטוב הגנוז שבהם שהוא ניצוץ אלקות שבתוכם המחיה נפשם האלקית. וגם לעורר רחמים בלבו עליה, כי היא בבחי' גלות בתוך הרע מס"א הגובר עליה ברשעי'. והרחמנות מבטלת השנאה ומעוררת האהבה כנודע ממ"ש ליעקב אשר פדה את אברהם [ולא אמר דוד המלך ע"ה 'תכלית שנאה שנאתים' וגו' אלא על המינים והאפיקורסים שאין להם חלק באלהי ישראל כדאיתא בגמרא ר"פ ט"ז דשבת]."

פרק ד – סנגוריה בדורותינו

כיון שתפיסת הסנגוריה נובעת בבסיסה מן העקרונות הכלליים של הטוב הכללי והנהגת היחוד, הרי שהיא נכונה תמיד. אך בדורותינו יש לה שתי תוספות ייחודיות.

האחת, כל השנאות הן רק במי שכבר קיימנו בו מצוות תוכחה. מכיוון שאין לנו בדור הזה ולא בכמה דורות לפנינו מי שיודע להוכיח (כדברי הגמרא במסכת

22. מידות הראי"ה, אהבה, פסקה ה'.

23. תניא ליקוטי אמרים פרק לב.

ערכין טז, ב), על כן ההלכות הנוטות לרוגז ולשנאת אחים נעשות כפרשת בן סורר ומורה, שלא היה ולא עתיד להיות, ונכתב משום 'דרוש וקבל שכר'.²⁴ השנייה, הסחף השלילי של תנועת הכפירה העולמית שחדרה גם אלינו, הופך את הכופרים ופורקי העול להיות בבחינת אנוסים. זאת על פי מה שכתבו גדולי הראשונים שבמקרה שהיצר חזק במיוחד לעתים אדם נחשב כאנוס, ובודאי כשיש גורם חיצוני שמפתה אותו.²⁵

אך לא רק לשלילת השנאה יש דגש מיוחד בדורותינו, אלא בעיקר לראיית החיוב. בתשובה לרב מילשטיין שילדיו נעשו סוציאליסטים או קומוניסטים, כתב הראי"ה שהנשמה הפנימית של קדושת ישראל מסתתרת בלבבם בכמה מדות טובות הנמצאות בהם, ומה שהרשעה תפסה אותם, הוא ג"כ מצד נטיתם הפנימית לטוב ולחסד. לכן הפכו לוחמים לטובת הפועלים הסובלים בכל מקום. אמנם הם טועים בדרכם, אך אינם כרשעים ההולכים רק אחרי תאותם הבהמית בלי מטרה של יושר. לכן, אם לא נרחיק אותם, אלא נקרבם כפי היכולת, אזי כאשר האופנה הרוחנית-חברתית תתהפך ויכירו את הטעות הגדולה שבשבילה זנחו את בית-חייהם, יהיו מוכנים לתשובה, והדורות הבאים יתקדמו עוד יותר מהם.²⁶ יש להדגיש כי למרות שהתרחקו מהלאומיות הישראלית - הראי"ה מוצא בהם צדדי טוב ייחודיים לדורותינו ולכן הסנגוריה כלפיהם מקבלת מימד נוסף. על אחת כמה

24. אגרות ראי"ה, רסו. יש לציין שהרב קוק משתמש לעתים מעטות גם במידת השנאה, במאמר 'על במותינו חללים', מאמרי ראי"ה א, עמ' 89, אגרות ראי"ה א, עמ' רסד, ועוד מקומות. ראה 'להכות שורש', עמ' 82, 85, שחיברתי יחד עם הרב איתם הנקין הי"ד, הוצ' מעמק חברון תשע"ז.

25. "כן, ידידי, הנני מבין הרבה את דאבון לבבו, אבל אם יחשוב כת"ר כרב המון הלומדים, שראוי בזמן הזה לעזוב להפקר את אותם הבנים אשר סרו מדרכי התורה והאמונה על-ידי זרם הזמן הסוער, הנני אומר בפה מלא שלא זו הדרך אשר ד' חפץ בה. כשם שכ' תוס' סנהדרין כ"ו ע"ב ד"ה החשוד, די שברא לומד דלא יפסל חשוד על העריות לעדות משום דחשיב כמו אנוס, משום דיצרו תוקפו, וכה"ג שכ' כן תוס' גיטין מ"א ע"ב ד"ה כופין, שכיון שהשפחה משדלתם לזנות חשיבי כאונסין, כן היא ה"שפחה בישא" של זרם הזמן, שנתנו לה מן השמים שליטה טרם שתכלה לגמרי ותנדף כעשן, שהיא משדלת בכל כשפיה הרבים את בנינו הצעירים לזנות אחריה. הם אנוסים גמורים וחלילה לנו לדון אונס כרצון. על-כן, יש מכל אלה אחרית ותקוה". אגרות ראי"ה ח"א, איגרת קלח לרב מילשטיין.

26. שם, המשך איגרת קלח. לימים בא בן אחד של הרב מילשטיין לראי"ה ואמר שאביו הראה לו את מכתבי הראי"ה, והדבר השפיע עליו מאוד עד שנשתנה לגמרי, והודה לו על זה מעומק לבו (משנתו של הרב קוק, צ. ירון, עמ' 366 הערה 92).

וכמה, מי שקשור למהותו הישראלית, ואף מוסר את נפשו למענה ולמען מטרותיה הנשגבות, שיבת ציון ויישוב הארץ. זו הסנגוריה המיוחדת שהראי"ה הרחיב אודותיה במקומות רבים, בראשם "מאמר הדור" ואיגרת תקנ"ה. באיגרת זו, אותה כתב בתשובה לרידב"ז,²⁷ הוא מבחין בין דורות שעברו לדורות עקבתא דמשיחא שעליהם אמר הזהר "ביש מלגאו וטב מלבר", ולכן העמקה במציאות תחשוף לפנינו את הטוב שבפנימיות מעשיהם.

כשנכנס לעמקה של הסוגיה, נבין כי "שני יסודות בונים את קדושת-ישראל והקשר עם הקב"ה. האחד הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל שמקורו בירושת האבות, כאמור 'לא בצדקתך... רק באבותיך חשק ד' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם', 'והייתם לי סגולה מכל העמים'".²⁸ הסגולה היא קדושה פנימית בטבע-הנפש שנקבעה בנו ע"י הקב"ה ואינה משתנה. "והשני הוא ענין-בחירה, זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד-תורה. החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה אלא שברית כרותה היא, שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן הזה כ"א לפי אותה המדה שהבחירה מסייעה את גילוייה, ע"כ הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושה האמונה ותלמוד-תורה".²⁹ הקב"ה מסדר את סדרי הנשמות הצריכות להופיע בעולם: לפעמים כח הבחירה מתגבר וכח הסגולה אינו ניכר, ולפעמים כח הסגולה מתגבר וכח הבחירה אינו ניכר. מה שקבעו חכמים שברית-אבות אינה פוסקת אפילו כשתמה כבר זכות-אבות,³⁰ זה מצד כח הסגולה. "ובעקבא-דמשיחא מתגבר ביותר כח-הסגולה, זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה". כלומר לא מצד הבחירה, אלא למען שמו המתגלה ע"י זכירת חסדי אבות. אמנם יתכן שהופעת הסגולה תיפסק ג"כ. אבל זה רק אצל מי שהפך ח"ו לשונא ישראל, ודורש רעה להם בפועל ובצפיית-הלב, כמו המינים. "ובדורנו נתרבו נשמות רבות שאע"פ שהן שפלות מאד בענין-הבחירה, וע"כ הם נגועים במעשים רעים רבים ובדעות רעות מאד ד' ישמרנו, מ"מ אור-הסגולה מאיר בהם, וע"כ הם מחבבים מאד את כללות ישראל וחושקים בא"י, ובכמה דברים טובים ויקרים מהמידות שהם באים מסגולת ישראל בטבע-נפשם הם מצוינים בהם... והמינים והכופרים ע"פ רוב אבדו גם את הסגולה הפנימית, ומדה זו נוהגת ברוב הדורות, אבל דור של

27. רבי יעקב דוד בן זאב וילובסקי, רב בסלוצק ובסוף ימיו בצפת. מהמשיגים החריפים על היתר המכירה של הראי"ה קוק, אך יחד עם זאת נשמרה הידידות ביניהם.

28. אגרות ראי"ה חלק ב, איגרת תקנה.

29. שם.

30. שבת נה, א ותד"ה "ושמואל אמר".

עקבא־דמשיחא הם יוצאים מכלל זה, שהם כדברי תקוני זוהר "טוב מלגאו וביש מלבר".

לכאורה, תפיסות שנובעות מהנהגת היחוד אינן יכולות להוביל להדרכות מעשיות בעולמנו המבוסס על הנהגת המשפט, ואם כן כיצד נוקט הראי"ה בהדרכות מעשיות?

הראי"ה מחדש שישנן שלוש הנהגות – הנהגת היחוד, הנהגת המשפט, והנהגת המשפט הכוללת הופעות והשפעות של הנהגת היחוד. הופעתו של הפן הסגולי באופן בולט, בלי קשר למעשים הרעים ובהיפוך גמור אליהם, הינה בעצם התערבות 'הנהגת היחוד' ב'הנהגת המשפט'. אנו רואים את הופעת צד הסגולה, קשר עמוק לעם ישראל, לארצו ולביסוס עתידו, למרות שמצד הבחירה בתורה ומצוותיה מדובר במי שפרקו עול. זה המקור למאמר 'הדור', ולפרקים רבים ב'אורות התחיה', על כך שהציונים החילוניים באמת מחפשים את הקודש אלא שהם עצמם לא יודעים זאת. בעצם, התנועה הציונית לא נוצרה רק מבחירה חופשית, אלא גם מהתערבות אלוהית נסתרת, המאירה בדור של גאולה.³¹

פרק ה – הסכנות שבסנגוריה

לעומת הגישה המוטעית כאילו המסנגר תלוש מהמציאות ומתעלם מצדדיה הרעים, דוקא הצדיקים המסתכלים בעין החסד על העולם "מכירים את הכיעור שברע בעומק יותר גדול מאותם שהרוגז והכעסנות הוא שלטון רוחם". כיוון שהם יודעים שהרע מצד עצמו אינו יכל להתקיים בעולם, הם אינם פוחדים להילחם נגדו בבטחון ומתוך עצמה, ומוציאים מעומק הרע את כל החלקים הטובים הגנוזים בו. "על כן גדולי נפש הם הצדיקים, אבות החסד שבעולם, ואין קץ לאהבתם אל כל היצור". דוקא מתוך האהבה הגדולה שבלבם הם נוקטים בדרכי המשפט, להעניש את הרשעים הראויים לכך. הם אלה שמעמידים את העולם על בסיס הצדק והמוסר, ובכך מאירים בו את השכינה.³² הדמות המייצגת ביותר לסגנון זה היא אברהם אבינו האוהב הגדול, המסנגר גם על סדום, אך גם רודף אחרי ארבעת המלכים ומכה אותם כדי להציל את לוט השבוי. עליו אמר הקב"ה

31. גישה זו של הראי"ה קוממה עליו הוגי דעות חילוניים, שטענו נגדו שהוא פטרנליסטי ומנסה לכפות עליהם תיאוריה שאינם מאמינים בה. ברור שהראי"ה אינו 'כופה' איש, אלא חודר במבטו לעומק המציאות מצדה האלקי.

32. שם, עמ' שכח.

"כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת בית ואחריו ושמרו דרך-ה' לעשות צדקה ומשפט".³³

הראי"ה מזהיר את הבאים לעסוק בעבודה זו של סנגוריה שהיא דורשת בירור והעמקה רבים, בשל הסכנות שבדרך זו. ייתכן שמרוב שנרצה לסנגר על החוטא, נתעלם ממעשיו הרעים, או חמור יותר נצדיק אותם. המסנגר עצמו מסתכן בפגומות רוחניות. באותה איגרת בה הוא מסביר לרידב"ז את עיקרי שיטתו בסנגוריה, הוא מזהיר במפורש: "ונשמות כאלו, אם יזדקק לקרב אותם מי שאין בו דעה עמוקה של טביעת-עין לדעת לחלק בין הצד הסגולי הפנימי הקדוש, שבהם, ובין הצד הבחירי המקולקל שבהם, שהוא מקיף את נפשם כחוחים וקוצים הסובבים שושנה, הוא יוכל להתקלקל הרבה ח"ו, וללמוד ממעשיהם, ולהדבק בצד הרע שבהם והוא מחוייב להתרחק מהם".

לכן, העוסק בסנגוריה נזקק לעבודת ההפרדה של הטוב מן הרע, אותה מסוגל לעשות: "מי שהוא תמיד שקוע ברעיונו בהסתכלות פנימית, באור תורה וקדושה ויראה עילאה... ולא ח"ו ביראה תתאה לבדה מצד עונשי עוה"ז או עונשי עוה"ב". תלמיד-חכמים כאלה מכירים את טבע הסגולה הפנימית, ויודעים להפריד ממנה בדבקות מחשבתם את הקליפה הבחירית המקולקלת.

לא זו בלבד אלא גם הצדיק המיוחד שהגיע למעלת הסנגוריה, עלול להיפגע, כמו העוסק בפרה אדומה שמטמאת טהורים (אמנם רק ליום אחד). אם אותו צדיק "איננו נסוג משום דבר, ואפילו מפני פגימה רוחנית שלו, וסוף דבר שהוא מברר את עצמו כל כך עד שהוא מקושר בתמצית הטוב אל הכלל כולו... והוא מתרומם עוד יותר ע"י אהבה זו".

אמנם יש "בעלי יראה ותורה שאינם חפצים להתקשר כי אם באהבת הטובים שבבנ"א ובסגולת האומה", וכלפי עצמם הם בודאי צודקים, כיון שאינם רוצים להתקלקל מהצדדים הרעים שבאישיות החוטאת. עבודת הסנגוריה מתאימה לאנשי מעלה המסוגלים לברר היטב בין טוב לרע, בנפשם פגימה ואצל אחרים.³⁴ התפשטות שיטת הסנגוריה בהמון עלולה ליצור בעיה רוחנית: "מרוב התפשטות החסד יוכל היסוד המוסרי להתרופף. אף על פי שלגבי חסידי עליונים... אין לחוש לקלקלה מוסרית... אבל ההשפעה של הלימוד וההסברה של אור החסד תוכל

33. ראה מאמרו של הרצי"ה קוק, לנתיבות ישראל, ב, עמ' רלג-רלו, ירושלים תשל"ט, המבהיר כי "אהבה איננה חיפוי... אהבה איננה עניין לשקר אלא להכרה מלאה ושלמה של המציאות... ולכן איננה עניין לקלקול אלא לתיקון ולהיישרה של דרכי החיים".

34. אוה"ק, ג', עמ' שי"ט. ראה גם אוה"ק שם, עמ' שכה, שכז, שכט ועוד.

לטשטש את המחשבה המוסרית של מקבלי הלימודים הנכבדים.³⁵ לכן נראה שכל מי שלא הגיע למדרגה עליונה זו, צריך להיזהר במיוחד כשהוא בא לנקוט במידת הסנגוריה, שלא יפול על ידה. שאם לא כן, עלול להתקיים בו "ועתה אנחנו מאשרים זדים גם נבנו עשי רשעה גם בחנו אלהים וימלטו" (מלאכי ג, טו), וכפי שהסביר שם מצודת-דוד: "הנה אנחנו משבחים את האנשים הזדים שלא חששו על משמרת התורה", מה שעלול לקלקל את שומרי המצוות, כנזכר במבוא. גם העוסק בסנגוריה צריך לאחוז במידת השנאה באופן מבוקר. הדבר נכון הן מצד המצוה לשנוא את הרע,³⁶ והן מצד ההגנה על המסנגר: "מי שחסר לו החוש של שנאת הרשעים, יוכלו התכונות, המעשים והדיעות הרעות, להדבק בו ולפגמו. ואף על פי שעל ידי גודל מיתוק של חסד, הולך האור ונזרח גם על הרשעים, מכל מקום ראוי לאחוז במידה ידועה של גבורה, שהיא ניכרת בשנאה פנימית לרשעים הגדולים, מרימי יד בתורה. ומדה זו היא כמו סנדל לנשמה, שלא תטנף רגליה ביון מצולת הקליפות, והיא משומרת על ידי תכונה זו בטהרתה".³⁷

פרק ו - סנגוריה מקדמת

מהו המניע לסנגוריה? אפשר היה לחשוב שהסנגוריה היא עניין וולונטרי, שהראוי לכך עוסק בו לכשירצה. אך אין הדבר כן. לימוד הסנגוריה הוא הבסיס לתשובה, לקידום האדם החברה העם והעולם.³⁸ מי ששאיפת תיקון כללית בוערת בו - אינו יכול להישאר שווה נפש לעומת קלקולים רוחניים. ככל שאדם צדיק יותר, כללי יותר וחיי קרבת אלוקים הם חיו - הרי שחסרון רוחני בעולם שסביבו הופך לחסרון אישי שלו.³⁹

35. שם, עמ' שלו.

36. פסחים קיג, ב.

37. שם, עמ' שלד.

38. ראה 'נשמה לעם עליה', שיעורים מאת הרב צבי טאו, הוצ' חוסן ישועות, ירושלים, תשס"ו, מאמר 'אהבת צדק'. בייחוד בעמודים יג-ז והמקורות המצוינים שם.

39. ככל שאדם כללי יותר, כך תחום העניין הרוחני שלו על כל המשתמע מתרחב. הראי"ה ביטא זאת במשפטים הידועים: "יש שהוא שר שירת נפשו, ובנפשו הוא מוצא את הכל, את מלא הסיפוק הרוחני במילואו. ויש שהוא שר שירת האומה, יוצא הוא מתוך המעגל של נפשו הפרטית... מתדבק באהבה עדינה עם כללותה של כנסת ישראל... ויש אשר עוד תתרחב נפשו עד שיוצא ומתפשט מעל גבול ישראל, לשיר את שירת האדם... וממקור חיים זה הוא שואב את כללות הגיונותיו ומחקריו, שאיפותיו וחזיונותיו. ויש אשר עוד מזה למעלה ברוחב יתנשא, עד שמתאחד עם כל היקום כולו... שירת הנפש, שירת

הראי"ה מבטא זאת בבהירות בספרו אורות התשובה, המבוסס על ראיית ההרמוניה העולמית הנפגמת ע"י החטא ודורשת את תיקונה. תיקון זה נדרש הן מצד העולם והן מצד הנפש הפרטית שפגמה את חלקה בהרמוניה כוללת זו ומתייסרת בשל כך.

אך לא רק החוטא והעולם. הצדיק הקשור בקשר עמוק לכלל, נפגם אף הוא מחטאיו של כל אדם באשר הוא, על אחת כמה וכמה מחטאי הכלל. לכן הוא שואף לתיקון הכלל, והצעד הראשון להשבת הכלל בתשובה הוא לימוד הסנגוריה שתחשוף את היסודות הטובים ותקדמם. כך הגדיר אחד משומעי לקחו של הבעש"ט: "נראה מה שקבלתי מרבתי, שבחינת משיח יהיה שביכלתו ללמד זכות על כל ישראל. וע"י הלימוד זכות יפיל הרהורי תשובה בכולם ויהיו כולם צדיקים".⁴⁰

גם הראי"ה התבטא כך: "האחדות הגדולה, שצדיקים טובים, אדירי הקודש, מרגישים בעצמם מרוב אהבתם את כל היצור... היא ממשכת אליה את אור החיים ויסודו של כל יחיד ויחיד, ומהפכת את כל הנטיות היחידיות והמעשים שלהם לטובה ולקדושה". זה מה שאמר ר' שמעון בן יוחאי: "יכולני לפטור את כל העולם כולו מן הדין, ואלמלי אלעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו, ואלמלי יותם בן עוזיה עמנו מיום שנברא העולם ועד סופו" (סוכה מה, ב).⁴¹

אופן פעולת הסנגור היא בראש ובראשונה על עצמו, שהוא מתרומם למדרגה זו, ולאחר מכן "הפעולה חוזרת באורח סגולי על כללות האומה ופרטיה" (אורות ישראל, ד, ג). כלומר, הסנגוריה יוצרת מציאות טובה יותר, מרוממת את המסנגר עצמו, ומתרחבת להשפעה חברתית כוללת.

חז"ל בטאו זאת במעשה שהיה: "פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריה ביריחו ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו זכאי לכך. נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן... שוב פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן" (סנהדרין יא, א). כלומר, מעלתו האישית של אדם מושפעת מהמצב הכללי

האומה, שירת האדם, שירת העולם, כולן יחד מתמזגות בקרבו... ישראל שיר אל, שיר פשוט, שיר כפול, שיר משולש, שיר מרובע... (אורות הקדש, ב, תמד).

40. תשואות חן, עמ' קיד, נתחבר בידי ר' גדליהו בן הר"ר יצחק 'אשר זכה לשמוע לקחו מפי הבעש"ט'. מובא בספר 'נשמה לעם עליה', עמ' טו.

41. אורות הקדש, שם, עמ' שלא. למקורות נוספים ראה הסנגוריה במשנת הרב קוק, הרב בנימין אפרתי, עמ' 71-88.

של הדור, וממילא הוא מרגיש את החיסרון בחריפות יתר, שהרי מצד פרטיותו היה ראוי לרמה רוחנית גבוהה יותר, אלא שהקשר הפנימי של כל פרט עם הכלל גורם לו למעצור. מצוקה קיומית זו מניעה בעצמה רבה את פעילותו הרוחנית של הצדיק להשבת הדור בתשובה:

הצער הגדול, שמרגיש כל צדיק בעצמו על מעוט הדבקות האלוהית, שהוא חשבעצמו, שאינו שובר את צימאונו הגדול, ומצער זה כל אבריו משתברים תמיד מרוב כיליון נפש, ואין לו מנוחה ככל עונג ונחת שבעולם, זהו ממש צער השכינה, שתוכן החיים של כל העולמים כולם הומה אל השלמות האלוהית העליונה, שתתגלה בהם. וההתגלות הזאת, בהרחבתה ותענוגיה, מותנה היא שצריכה לשכלול הרצון החופשי של בני אדם, וכל הכישרון והמעשה הטוב וההדור התלוי בו. ע"כ משתוקקים הם הצדיקים לתשובת הכלל תדיר, ובתוכיות לבבם רודפים הם לזכות לחייביא כמאן דרדיף בתר חייא [=לזכות את הרשעים, כמי שרודף אחר החיים!], כי באמת הוא חיינו וחיי כל העולמים (אורות התשובה פרק ח, סעיף ה).

המשפט האחרון בפסקה זו מבהיר היטב את דרכו של הראי"ה במאמציו הכבירים לסנגוריה על הכלל ולהשבתו בתשובה.

באותה איגרת לרידב"ז מבהיר הראי"ה שהצדיקים המסוגלים לסנגר ולקרב, אינם רשאים להימנע מכך, והם מחויבים לקרב פושעים כאלה שסגולה פנימית יש להם, כדי לעורר יותר ויותר את כח הטוב הצפון בהם, עד שיתגבר לגמרי על הרע הבחירי ויכניע אותו.

פעולתם אינה לשוא אף פעם, אלא שלפעמים השפעתם על המקורב להם גלויה, ולפעמים היא נסתרת ופועלת בפנימיותם ובמשך הזמן ישובו בתשובה, גם אם בסוף ימיהם. ואפילו אם חלילה יהיה המושפע כ"כ גרוע עד שהוא בעצמו לא יזכה לשוב בתשובה, יפעל הצדיק המקרב וישפיע בפנימיותו כך שצאצאיו ישובו בתשובה, ויתקנו ג"כ את נפש האב, כדין "ברא מזכא אבא". הראי"ה מוסיף: "והשי"ת יודע, שלא את כל הפושעים אני מקרב, כ"א אותם שאני מרגיש, שכח סגולי גדול מונח בפנימיותם ודרכים רבים ישנם לידיעה זו, וספרים גדולים צריכים לכתוב בזה כדי לבאר גם רק שמץ מהדבר הגדול הזה. ועל אותם שכבר אבדו גם את הסגולה הפנימית שלהם לגמרי, אמר דוד המע"ה: "הלא משנאיך ד' אשנא", ובדרך כללות מסרו לנו חז"ל סימנין על-זה"⁴². או בסגנון אחר – יש לו כשרון מיוחד לדעת אם יצליח לפעול אצל המקורב או לפחות אצל צאצאיו.

42. אגרות ראי"ה, ב, אגרת תקנה.

פרשת ההתעמלות

פרשיה הממחישה את העקרונות שנימנו לעיל היא יחסו של הראי"ה להתעמלות. פרשיה זו עלתה לו ביוקר רב ובבריאות כפשוטו. כשהחלה אגודת מכבי לקיים פעילות ספורטיבית לצעירים, פרסם הרב דברים נלהבים מאוד אודות מעשיהם של הספורטאים. ולא נתקררה דעתו עד שהשווה את ההתעמלות לשירות ותשבחות של דוד המלך בתהלים.⁴³ קנאי-ירושלים סילפו במכוון את דבריו, ופרסמו שהרב מחזק את חילול השבת הנעשה במשחקי כדור רגל, למרות שהרב לא הזכירם אפילו במילה, ורדפו אותו באופן מכווער. לא זו בלבד, אלא שהרב פעל נמרצות נגד משחקים אלה. מכל מקום, ודאי שהדברים מהווים חידוש גדול ומפליאים כל קורא. הרב עצמו הסביר דבריו בשני רבדים: הרובד הפנימי – שאכן תורת הנסתר מבארת "שלפי קדושתה של כנסת-ישראל הכל הוא קדוש ונשגב לאין חקר" (אגרות-ראי"ה, ד, אעח), והביא ראיה לדבר משמשון הגבור. עוד הוסיף, שכל מה שכתב אינו אלא "לקרב גם את הרחוקים ולדבר על ליבם שיתקרבו... ואפילו אלה הצעירים שרוצים להתפתח בבריות-גופא, כדי שיהיה כחם חזק להגן על אומנתו הקדושה בעת זעם ח"ו... דרכי להגיד להם שיכולים לכוון מעשיהם לשם-שמים... כמו שהיו אבותינו הגיבורים חיילותיו של בית-דוד".⁴⁴ לסנגוריה זו היו תוצאות בפועל. זאת כיון שיחד עם פרסום החיוב והאהדה, הסתייג הרב מהצדדים השליליים, וכשראה שמתרבים חילולי השבת מחה נמרצות במארגנים ובתנועה הציונית העומדת מאחריהם (חזון הגאולה, עמ' רמב). לאחר ששלח אנשים להפריע למשחק כדורגל (תשרי תרפ"ו) בקשו ראשי מכבי להפיס את דעתו, וקבלו על עצמם שלא לחלל את השבת במכירת כרטיסים ודברי מאכל. כמו כן, התחייבו שלא יעשנו בתחום המגרש. הרב עצמו אמר להם שלא יוכל להסכים גם באופן

43. "ההתעמלות שצעירי ישראל עוסקים בה בארץ ישראל לחזק את גופם כדי להיות בנים אמיצי כח לאומה, היא משכללת את הכח הרוחני של הצדיקים העליונים העוסקים ביחודים של שמות הקדושים, להרבות הבלטת האור האלוהי בעולם, ואין גילוי אור אחד עומד בלא חברו כלל... שיצחקו הנערים כדי לחזק כחם ורוחם בשביל גבורת האומה בכללה, עבודת הקדש הזאת מעלה את השכינה מעלה מעלה כעליתה ע"י שירות ותשבחות שאמר דוד מלך ישראל בספר תהלים... ואל יפלא אם ישנם חסרונות במהלך החיים של העוסקים באימוץ הגופני ובכל החיזוקים הארציים שבישראל... והיא הולכת ומיטהרת" (אורות התחיה, לד).

44. אוצרות-הראי"ה, א' עמ' 203.

הזה כיון שאין משחקים בכדור בשבת כלל, אבל חיזק את ידם בקבלות הטובות שקבלו על עצמם וביקשם להתחייב בפניו אודותם.⁴⁵ כאן מצאנו את כל הגורמים שנמנו לעיל: התרוממות הצדיק לראיית הטוב הכללי, מציאת החלק הטוב שבהתעמלות, קישורו לקדש העליון, השפעה על המסנגר עצמו, ולבסוף פעולה על האנשים שהסנגוריה נגעה אליהם.

סוף דבר

הסנגוריה היא השקפת עולם ועבודה רוחנית ומעשית הדורשת חכמה רבה, זהירות עצומה, ומאמץ מתמיד. על המסנגר להיות מצוי בעומקה של תורה, ובייחוד בתורת הנסתר, אשר כשמה כן היא – חושפת את הנסתר במציאות שמצדה החיצוני היא שלילית ובעייתית. ראשיתה בעמדה הרוחנית הפנימית של המסנגר, השואף לטוב ולהופעתו בכל המציאות כולה, ומרגיש בנפשו את החיסרון שבמציאותם של רשעים. המשכה בהכרה עמוקה בטוב המסתתר באישיותו של אדם רשע, ובהבחנה בין מי שאפשר לקרבו ולתקנו לבין מי שבשלב זה אין אפשרות לטפל בו. אופן פעולת הסנגוריה הוא חיזוק הטוב, באמצעות מציאת גרעין הטוב המכוסה, הפרדתו מהרע אליו הוא קשור, טיפוחו, העמדתו במרכז ההתעניינות, חיזוקו והגדלתו עד התגברותו על הרע. במקביל, מאבק נחוש ומושכל ברע המכסה את הטוב, מתוך בטחון גמור בניצחון עליו. בנוסף, ישנה עבודת סנגוריה כללית על המציאות ועל הדור, הפועלת בעולמות הרוחניים ומשפיעה דרכם על הכלל והפרט כאחד.

45. "אוהב ישראל בקדושה", ד"ר יהושע בארי, תל-אביב תשמ"ט, ח"ג עמ' 117-118. אמנם לאחר כמה שנים חזרו לסורם.